

УДК 37.035:061.213(477)

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В СКАУТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Василь Кузик

*Галицький інститут імені В`ячеслава Чорновола
бул. Хмельницького, 15, 46001 Тернопіль, Україна*

Розглянуто зміст громадянського виховання в скаутських організаціях Європи другої половини ХХ ст. На підставі аналізу змісту громадянського виховання зроблено висновки та накреслено перспективні напрями подальших досліджень з цієї тематики.

Ключові слова: громадянське виховання, скаутинг, скаутська організація, молодіжна організація, молодіжний рух, скаутська програма.

Зміни, які відбуваються в Україні, потребують нових підходів у відносинах суспільства, держави й особистості. В умовах, що склалися, молода людина має можливість вільного самовизначення, самореалізації на основі адекватного вибору способів вирішення життєвих проблем. Ці зміни потребують пошуку нових підходів до організації діяльності учасників виховного процесу. Одним із засобів ефективності соціалізації молоді, прилучення її до життя громадянського суспільства, їх моральних цінностей може стати молодіжна організація.

Педагогічні засади молодіжного руху розглядають у працях українські науковці (І. Андрухів, М. Баяновська, Ю. Жданович, М. Окаринський, М. Пантюк, Ю. Поліщук, Б. Савчук, Л. Ярова). Російські вчені зосереджують увагу на виховних функціях молодіжних організацій (М. Басов, Л. Борисова, Т. Вернігорова, О. Волохов, А. Гаязов, І. Доценко, Т. Дурова, О. Солодова, О. Чепурних) та скаутських зокрема (Ю. Кудряшов, Т. Кузнецова, К. Подтинна, О. Пупкова, М. Фурс).

Мало проводиться досліджень з питань європейського молодіжного руху. Майже немає досліджень українських учених з педагогічних аспектів скаутського руху в європейських країнах.

У Європі вчені детально аналізували системи виховання в скаутських організаціях. Зокрема, в Австрії є декілька фундаментальних досліджень про скаутський рух. Науковці М. Фукс, Г. Гер, Г. Вайксельбаумер, М. Блага, Т. Ертфалер провели системні дослідження історичних і педагогічних аспектів австрійського скаутингу.

Ми ставили за мету розкрити зміст громадянського виховання молоді людини в скаутській організації.

Громадянське виховання за поданням “Українського педагогічного словника” – “формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, яка дає можливість людині відчутти себе юридично, соціально, морально й політично дієздатною” [4, с.75]. Акад. С. Гончаренко зазначає, що “до основних елементів громадянськості належить моральна й правова культура, яка виражається в почутті власної гідності, внутрішньої свободи особистості, дисциплінованості, в повазі й довірі до інших громадян і до державної влади, здатної виконувати свої обов’язки, в гармонійному поєднанні патріотичних, національних та інтернаціональних почуттів” [4, с.75]. Акцентується, що “основні риси громадянина закладаються в дитячому, підлітковому, юнацькому віці на основі досвіду, набутого в родині, школі, соціальному середовищі, і в подальшому формуються протягом усього життя людини” [4, с.75].

Розглянемо зміст громадянського виховання в скаутських організаціях Європи другої половини ХХ століття.

Скаутинг – виховний рух молодих людей, який сприяє їхньому соціальному й особистому розвитку. За визначенням акад. С. Гончаренка, він є однією з найпоширеніших форм дитячого та юнацького руху, в основі його лежить спеціально розроблена система виховання [4, с.306].

У скаутських організаціях є кабскаути (“Вовччя”, “Вовчата”, “Лисички”, “Малюта”, “Wichtel”, “Wölflinge”) – діти молодшого вікового періоду 6–10 років; скаути – 11–15 років; ровери – 16–20 років (“Ranger”, “Rover”). Ця вікова періодизація є приблизною для скаутингу в цілому [1, с.141; 2, с.34]. Кожна скаутська організація може змінити вікові поділи, розділивши, наприклад, скаутів середнього віку на ступені.

В австрійській організації “Скаути і гайди Австрії” (PPÖ – “Pfadfinder und Pfadfinderinnen Österreichs”) такий віковий поділ: 7–10 років – “Wichtel”, “Wölflinge”, 10–13 років – “Guides”, “Späher”, 13–16 років – “Caravelles”, “Explorer”, 16–20 років – “Ranger”, “Rover” [8; 13; 14].

Діти-новачки (новачки) (члени Пласту віком 6–11 років) об’єднані у пластову спільноту Улад пластунів-новачків та пластунок-новачок, підліткі-пластуни (пластунки) (члени Пласту віком 11–18 років) згуртовані у пластову спільноту Улад пластунів-юнаків та Улад пластунок-юначок.

Головні засади скаутингу закладено у фундаментальних основах Світового скаутського руху та Конституції Всесвітньої організації скаутського руху. Перша редакція Конституції прийнята 1922 року, схвалена засновником скаутського руху Р. Бейден-Пауелом, вона зазнала деяких змін у новій редакції 1977 року. Проте і нова редакція Конституції цілком відповідає меті, засадам і методу скаутського руху. Конституція осучаснена, щоб організація могла безперешкодно діяти і розвиватись в умовах, що змінюються. Друга стаття Конституції визначає мету скаутського руху:

“сприяти розвитку молодих людей, якнайповнішому розкриттю їхніх фізичних, розумових, соціальних і духовних потенцій як особистостей, так і відповідальних громадян та членів місцевих, національних і міжнародних спільнот”[5, с.12].

Також мета скаутського руху зазначена в багатьох офіційних документах Всесвітньої організації скаутського руху, наприклад; “Скаутинг: виховна система”. Там написано, що метою є “сприяння молодим людям в повному розвитку їх фізичних, інтелектуальних, емоційних, соціальних і духовних здібностей як індивідуумів і як членів суспільства” [10, с.6].

У Статуті Пласту – Національної скаутської організації України – так означену мету: “сприяти всебічному, патріотичному вихованню та самовихованню української молоді на засадах християнської моралі; виховувати молодь на свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільноти, провідників суспільства на ідейних засадах Пласту”[11].

Отже, скаутинг – це виховний рух для молодих людей. У скаутській організації кожний індивідуум розвиває свої здібності протягом усього життя. Метою виховання є сприяння розвитку автономної (здатної до самостійного мислення), готової допомогти іншим, відповідальної й ідейної особистості [10, с.11].

Метою скаутського руху, отже, є виховання громадянина своєї країни. Засновник скаутського руху Р. Бейден-Пауел вважає, що прикметами доброго громадянина є характер, фізичне здоров'я, фахова освіта, що забезпечує подальше зростання, готовність і практику служіння [6, с.15]. Р. Бейден-Пауел визначає метою виховання “умілу людину” і “доброго громадянина” [13, с.25].

Скаутинг базується на трьох принципах-законах: “Обов'язок перед Богом”, “Обов'язок перед іншими”, “Обов'язок перед собою”. Ці принципи дають змогу молодій людині вирішувати питання її духовного існування в суспільстві та відповідальності за свій розвиток. Скаутинг допомагає молодій людині розвинути свої потенційні здібності, сприяє процесу самореалізації особистості. Скаутська виховна метода – це засоби, кроки, методичні прийоми на виконання поставленої мети. Ця виховна метода визначає систему поступової самоосвіти через присягу і закон, навчання через діяльність, участь у малих групах під проводом дорослих, поступові та стимулювальні програми різноманітної діяльності.

Громадянське становлення і розвиток членів організації, а саме громадянська активність, яка спрямована на служіння оточуючим людям, й ініціативна участь у соціальній практиці, відповідальність беруть свій початок з скаутської та пластової присяги і законів (див. таблицю).

Зміст присяги і закону в скаутській і пластовій організаціях

Всесвітня організація скаутського руху		Пласт – Національна скаутська організація України	
Присяга скаутів	Закони скаутів	Присяга юнаків	Закони юнаків
Моєю честю обіцяю виконувати якнайкраще мій обов'язок перед Богом і королем (або перед Богом і моєю країною); допомагати іншим людям завжди; підкорятися закону скаутів	1. Честь скаута має бути пошанована Скаут: 2. Є доброзичливим 3. Має бути корисним і допомагати іншим 4. Є товаришем для усіх і братом для кожного іншого скаута 5. Є ввічливим і чемним 6. Є приятелем звірят 7. Виконує накази своїх батьків, керівника групи або скаут-майстера без заперечень 8. Є усміхнений і не звертає уваги на труднощі 9. Є обачний 10. Є порядним у душі, слові і ділі	Присягаюсь своєю честю, що робитиму все, що в моїй силі, щоб бути вірним Богові й Україні, помагати іншим, жити за пластовим законом і слухатись пластового проводу	Пластун: 1. Словний 2. Сумлінний 3. Точний 4. Ощадний 5. Справедливий 6. Увічливий 7. Братерський і доброзичливий 8. Зрівноважений 9. Любить красу і дбає про неї 10. Корисний 11. Слухняний пластовій старшині 12. Пильний 13. Дбає про своє здоров'я 14. Завжди доброї гадки

Слова присяги засвідчують, що скаути прагнуть якнайкраще виконувати свій обов'язок перед своєю країною та допомагати іншим людям, а пластуни прагнуть бути вірним Богові й Україні, а також допомагати іншим.

Скаутський і пластовий закони формують головні риси молодого громадянина. Вони передбачають, що в скаутській організації відбудеться виховання свідомого громадянина, людини з гуманними особистісними рисами та рисами характеру, вчинками та поведінкою, спрямованими на самовиховання.

Значне місце у формуванні громадянськості посідають скаутська і пластова програми. Програма складається з певної кількості завдань, які молода людина повинна виконати у визначений час для ствердження, як засвоєно скаутський чи пластовий матеріал та вироблено риси, що відповідають вимогам. Пластова програма передбачає оволодіння різними знаннями, а саме: історія, географія, природознавство, пластова ідеологія,

практичні вміння з табірництва, мандрівництва, спорту і руханки та ін. Вона розділена на три етапи [9, с.4]. Пройшовши третій етап програми та виконавши його вимоги, молоді люди стають скобами (вірлицями). На цьому етапі юнацтво здобуває знання у вигляді виконання різних проєктів: проведення занять, змагань, свят, ігор тощо. Молоді люди виконують близько дев'яти різних проєктів. Серед можливих тем є релігія свого віровизнання, українська громада та студентські молодіжні організації, українські звичаї та традиції, спільна добра справа, суспільна служба, поширення відомостей про Україну, екологія. Програма в австрійських скаутів складається з восьми пунктів: життя з релігією, відповідальність у суспільному житті, всесвітня єдність, критичне ставлення до самого себе і до оточення, просте і водночас поєднане з природою життя, готовність до пригодницького життя, творча робота, фізичні навички. Для вікових груп "Ranger", "Rover" передбачено, що вони повинні бути відповідальними, толерантними до спільноти та поодиноких людей, ознайомленими із звичаями та традиціями інших країн, з розумінням ставитися до них, знати цінність кожної особистості, бути готовими виконати різні суспільні завдання, знайти своє місце у спільноті. Головна діяльність "Ranger", "Rover" спрямована на формування особистості молодої людини шляхом розумового виховання та участі в суспільному житті. Увага зосереджується на їх готовності до служби на користь іншим людям. На цьому віковому періоді майже завершилася фізична зрілість молодої людини, вона готова до фізичних навантажень. Відбувається процес духовного розвитку цієї вікової групи молоді, яка пізнає правду життя і намагається з'ясувати, які конкретні проблеми є в країні, розуміти соціальні, економічні й релігійні ситуації.

Ще одним важливим виховним засобом пластової програми є вмілості, а скаутської – спеціальності. Вмілість та спеціальність – це перелік завдань, які повинні поглибити знання й уміння у певній галузі. Пластова виховна система налічує сімдесят юнацьких вмілостей. Молоді люди самостійно вибирають серед переліку вмілостей та спеціальностей ті, які вони б хотіли вивчити. Виконавши вимоги вмілостей та спеціальностей, вони отримують особливу відзначку із зображеннями, які символізують певну галузь знань. Виконання вмілостей (український амбасадор, скавтове побратимство, піклування дітьми, бібліотекарство, журналістика, провідництво туристів, військовик) закладають у молодої людини основи громадянськості.

Велике значення у скаутських та пластових церемоніалах мають дії у ставленні до державної та пластової символіки. Під час відкриття різних заходів, зокрема, скаутських та пластових з'їздів, свят, таборів, занять, піднімають або виносять державні, скаутські чи пластові прапори, звучать гімни. У молоді формується повага до цих символів.

У день Святого Георгія “Скаути Австрії” (PÖ – “Pfadfinder Österreichs”) 1954 року вручали прапорці з австрійськими кольорами найвидатнішим діячам громадського життя. Так було відновлено започатковану акцію 1936 року “День прапора”, коли австрійські скаути прагнули принести австрійський прапор у кожен сім’ю чи до кожного будинку. Скаути бажали, щоб весь народ Австрії святкував “День прапора” разом з ними. Було засновано велику програму розповсюдження прапорів [13; 14].

Для того, щоб допомогти студентам-скаутам, які навчаються в університетах, у 1954 р. у Відні Францом Шюкбауером і 16 студентами-скаутами було засновано школу інститутських скаутів. Значну увагу цій школі приділяв д-р Герхард Прьохвл. Школа об’єднувала студентів-скаутів з різних земель Австрії в їхньому подальшому скаутському житті [14, s. 205].

Важливе значення для комплексного виховання молоді мав девіз чи гасло року. Зокрема, у „Скаутів Австрії” для навчального року 1961/62 був такий: “Кожне вовча – кавалер руху”, 1962/63 – “Скаут інший і сучасний”. Гасло 1963/64 року було таке: “Разом для кожного”, 1964/65 року – “Нема дороги без мети”. Також був організований з 19 по 26 квітня 1964 р. по всій Австрії “Тиждень скаутингу”, який 1965 року був проведений знову [14, s. 209].

Уряд Австрії на пропозицію “Скаутів Австрії” 1965 року ухвалив рішення про те, що “День прапора” запроваджується 26 жовтня як національний святковий день. Так високо було оцінено діяльність скаутів.

Наприкінці 60-х і на початку 70-х років скаути були дуже політизовані, особливо у розвинених країнах. Тут скаутинг мав високе суспільно-політичне спрямування і важливі функції (допомога службам міліцейсько-транспортного порядку, завдання порятунку). Дуже уважно розглядали політики скаутський рух і посилювали завдяки цьому політичний вплив. Незважаючи на такі дії, скаутинг не був політичною організацією.

Діяльність скаутської організації не має політичного характеру, тільки виховне і деколи технічне, а частково соціологічне.

Дружні взаємини, які сформувались між хлопцями-скаутами та дівчатами-скаутами, привели у 1970 році до ідеї йти спільною дорогою.

На конференції 1976 року було вирішено утворити “Скаути і гайди Австрії” (PPÖ – “Pfadfinder und Pfadfinderinnen Österreichs”).

У 1982 році започатковано програму “Допомога серцем і рукою” під час тижня Св. Георгія. У 1983–1985 роках скаути зібрали близько 800 000 австрійських шилінгів на різні потреби [14, s. 226].

1986 року започатковано проект “P90” для зміцнення позиції скаутингу в суспільстві. Ця програма покликана була поліпшити рівень молодіжної праці. Навколишні умови, в яких перебувала молода людина, зокрема, шкільний стрес, постійний виїзд на місце роботи і до школи, безробіття,

втрата загального інтересу, зменшують її участь у суспільній праці. У скаутській організації запропоновано активні дії під гаслом “Йди в суспільне середовище і твори добро” [14, s. 228].

У програмі “P90” акцентується на збільшенні впливу скаутингу на суспільні процеси. Це було частково досягнуто. Згідно з опитуванням, 75 % молодих скаутів знали проблеми у суспільстві й пропонували ідеї з метою їх вирішення. Відбулася активна участь молоді у цій програмі. Цьому допомагала якісна освіта виховників. Вони здобували фахову освіту з молодіжних питань. Наступним позитивним кроком було вручення нових дипломів з освітніх курсів. Міністерство сім’ї затвердило скаутську організацію порівняно з іншими молодіжними організаціями як надання кращої освіти керівникам молоді.

У процесі “P90” були критично перевірені методи, переосмислені цілі за ступенями, запропоновані курси і семінари, скаутинг по-новому запрацював як цілісна виховна організація. Зміст курсу було перевірено, перероблено підручну книжечку курсів. Крім цього, освіта керівників курсів і шкіл досягла вищого рівня [14, s. 230].

Отже, скаутинг формує у молоді людини такі риси характеру, як громадянська активність, добровільна участь у соціальній практиці, відповідальність, готовність до виконання громадянського обов’язку. Цим повинен визначатися кожний активний громадянин, член своєї спільноти.

Аналіз розгляду змісту громадянського виховання в скаутських організаціях дає змогу зробити такі висновки:

1. У скаутській організації цілеспрямовано реалізується виховний потенціал молодіжної громадської організації, що полягає в суб’єктній позиції члена організації, в наданні молодим людям можливості самим вибрати вид діяльності відповідно до особистих інтересів, у наступності й передачі досвіду поколінь членів організації.

2. Діяльність членів організації має суспільний характер, що реалізується завдяки соціальним проектам, а також діяльності малих груп. У кожній з груп є чіткий розподіл повноважень. Реалізація програм прогресивного розвитку особистості передбачає участь у комплексних іграх і самоосвіту. Організація використовує власну символіку, яка дає відчуття приналежності. Дорослі мінімально втручаються у життя колективу молодих людей.

3. Активно застосовують ігрові технології, які моделюють ставлення сучасного громадянського суспільства і правової держави. Це дає змогу учасникам на час гри стати повноправними громадянами створюваних державно-суспільних структур, а в подальшому запровадити цей досвід у реальному житті.

Перспективними напрямками подальших досліджень вважаємо проведення ґрунтовного педагогічного аналізу діяльності скаутських організацій Європи; розгляд різних напрямів виховання молоді людини в скаутських організаціях; науково-методичне забезпечення виховного процесу в скаутських організаціях; шляхи вдосконалення діяльності скаутських організацій; розгляд скаутського руху в суспільно-політичному житті Європи.

-
1. *Бондарь Л. А.* Введение в скаутинг. Книга для родителей и других взрослых. Женева, 1996.
 2. *Бондарь Л. А.* Книга для скаута. Женева, 1993.
 3. Вмілості Уладу Пластунів Юнаків та Уладу Пластунок Юначок. Львів, 1996.
 4. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник. К., 1997.
 5. Збірник документів світової організації скаутського руху. Д., 1998.
 6. *Кархут В.* Льотні стежі // Пластовий шлях. 1930. Ч.1. – С. 13–17.
 7. Конституція і регіональні закони світового руху скаутів // Цвіт України. 1992. Ч.16–17.
 8. Офіційний сайт організації “Скаути і Гайди Австрії” (РРÖ – “Pfadfinder und Pfadfinderinnen Österreichs”). <http://www.ppoe.at/wir/>
 9. Програма Уладу Пластунів Юнаків та Уладу Пластунок Юначок. Львів, 1996.
 10. Скаутинг: Воспитательная система. Ялта-Гурзуф, 2001.
 11. Статут Пласту – Національної Скаутської Організації України. Львів, 1999.
 12. Фундаментальні основи Світового Скаутського Руху // Пластовий шлях. 1993. Ч. 4. С. 49–53.
 13. *Blaha M.* Die Geschichte der Pfadfinderbewegung in Österreich, pädagogisch betrachtet. Wien, 1984.
 14. *Ertlthaler T.* Die Geschichte der Pfadfinder und Pfadfinderinnen Österreich Internationalen Konnex. Wien, 1994.
 15. *Fux M.* Geschichte der österreichischen Pfadfinderbewegung, von den Anfängen bis zum “Jamboree der Einfachheit” (1912-1951). Wien, 1971.

CIVIC EDUCATION OF YOUTH IN SCOUT ORGANIZATIONS**Vasyl' Kuzyk**

*Vyacheslav Chornovil Halyts'ky Institute
Khmelnys'ky Str. 15, UA-46001 Ternopil, Ukraine*

The paper considers the content of youth civic education in the European scout organizations in the second half of the 20th century. Regarding to this analysis certain conclusions have been made and perspectives for further investigations on this subject have been outlined.

Key words: civic education, scouting, scout organization, youth organization, youth movement, scout program.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2005
Прийнята до друку 23.05.2006